

INKLUZIV TA'LIM INSON HUQUQLARI VA IJTIMOY ADOLAT KONTEKSTIDA

Oygul Gaybullayevna NAJIMIDINOVA

*O'quv-ishlab chiqarish ishlari bo'yicha metodist,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti huzuridagi
pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va
malakasini oshirish tarmoq markazi*

Annotatsiya: Zamonaviy ta'lim tizimida inkluziv ta'lim inson huquqlarini ta'minlash va ijtimoiy adolatni qaror toptirishning muhim mexanizmlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Har bir shaxsning sifatli ta'lim olish huquqi xalqaro huquqiy hujjatlar bilan kafolatlangan bo'lib, inkluziv ta'lim ushbu huquqning amaliy ifodasidir. Mazkur maqolada inkluziv ta'lim tushunchasi inson huquqlari va ijtimoiy adolat nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi, uning asosiy tamoyillari va pedagogik ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ta'lim tizimida teng imkoniyatlarni ta'minlash, diskriminatsiyani bartaraf etish va ijtimoiy inklyuziyani rivojlantirish masalalari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: inkluziv ta'lim, inson huquqlari, ijtimoiy adolat, teng imkoniyatlar, diskriminatsiya, ta'lim siyosati.

Globalashuv va jamiyatning ijtimoiy rivojlanishi sharoitida ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki inson huquqlarini ta'minlash va ijtimoiy tenglikni mustahkamlash vositasi sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Inkluziv ta'lim aynan shu vazifani bajarib, har bir shaxsning individual xususiyatlari, ijtimoiy holati yoki sog'lig'idan qat'i nazar, ta'lim olish huquqini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim sohasida adolat va tenglik masalalari dolzarb bo'lib, an'anaviy yondashuvlar barcha o'quvchilarning ehtiyojlarini qamrab olishda yetarli emasligi tobora yaqqol ko'rinmoqda. Shu bois inkluziv ta'lim inson huquqlari va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan barqaror ta'lim modeli sifatida qaralmoqda.

Inkluziv ta'limning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida yuzaga keladigan jismoniy, ijtimoiy, madaniy va psixologik to'siqlarni bartaraf etishdan iboratdir. Ushbu yondashuv ta'lim muassasalarida har bir o'quvchining ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda moslashuvchan o'quv muhitini yaratishni nazarda tutadi. Natijada ta'lim olish jarayoni barcha uchun ochiq, adolatli va samarali bo'lishi ta'minlanadi.

Inson huquqlari nuqtayi nazaridan qaralganda, inkluziv ta'lim har bir shaxsning jamiyat hayotida to'laqonli ishtirok etish huquqini qo'llab-quvvatlaydi. Ta'lim orqali shaxsning ijtimoiylashuvi, o'z qadr-qimmatini anglash va mustaqil hayot kechirish imkoniyatlari kengayadi. Shu sababli inkluziv ta'lim nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan jarayon hisoblanadi.

Ijtimoiy adolat tamoyillari ta'lim sohasida teng imkoniyatlar yaratishni, diskriminatsiyaning barcha shakllariga barham berishni va resurslardan adolatli foydalanishni talab etadi. Inkluziv ta'lim ushbu tamoyillarni amalda ro'yobga chiqarish orqali ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bolalar, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar farzandlari va madaniy jihatdan xilma-xil

guruhlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim omil sanaladi.

Shuningdek, inkluziv ta'lim jamiyatda bag'rikenglik, o'zaro hurmat va hamjihatlik qadriyatlarini shakllantiradi. Turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarning birgalikda ta'lim olishi ularning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiradi hamda kelajakda adolatli va barqaror jamiyatni barpo etishga zamin yaratadi.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hamda UNESCO va BMT tomonidan qabul qilingan hujjatlarda ta'lim olish har bir shaxsning ajralmas huquqi sifatida belgilangan. Inkluziv ta'lim ushbu huquqni amalda ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ta'lim tizimidagi barcha to'siqlarni bartaraf etishni nazarda tutadi.

Inkluziv yondashuvda o'quvchi ta'lim tizimiga moslashishi emas, balki ta'lim muhiti o'quvchining ehtiyojlariga moslashtiriladi. Bu esa nogironligi bo'lgan shaxslar, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar va madaniy jihatdan xilma-xil guruhlarining teng huquqli ishtirokini ta'minlaydi.

Mazkur yondashuv ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishga xizmat qilib, har bir o'quvchining qadr-qimmati va huquqlarini e'tirof etishni taqozo etadi. Ta'lim muhitining moslashuvchanligi o'quvchilarning individual o'rganish sur'ati, qiziqishlari va imkoniyatlarini inobatga olish imkonini beradi, bu esa ularning ta'lim jarayonidagi faolligi va motivatsiyasini oshiradi.

Shu bilan birga, inkluziv ta'lim ijtimoiy tenglikni ta'minlash orqali ta'lim tizimidagi cheklov va to'siqlarni kamaytiradi. O'quvchilar o'rtasida o'zaro hamkorlik va ijtimoiy integratsiya kuchayib, turli guruhlar vakillarining jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun mustahkam poydevor yaratiladi. Natijada ta'lim tizimi nafaqat bilim beruvchi, balki ijtimoiy adolat va inson huquqlarini mustahkamlovchi muhim institut sifatida shakllanadi.

Ijtimoiy adolat tushunchasi ta'lim sohasida barcha o'quvchilar uchun teng sharoit va imkoniyatlar yaratishni anglatadi. Inkluziv ta'lim diskriminatsiyaning har qanday ko'rinishiga qarshi turib, ijtimoiy tabaqalanishning oldini olishga xizmat qiladi.

Ta'limdagi ijtimoiy adolat o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, resurslardan adolatli foydalanish va baholash jarayonida shaffoflikni ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Shu nuqtayi nazardan, inkluziv ta'lim jamiyatda ijtimoiy birdamlik va barqarorlikni mustahkamlovchi muhim omil hisoblanadi.

Inkluziv ta'lim nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki o'quvchilarda o'zaro hurmat, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyat kabi qadriyatlarni shakllantiradi. Turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarning birgalikda ta'lim olishi ularning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi.

Pedagoglar uchun esa inkluziv ta'lim yangi kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, moslashuvchan metodlarni qo'llash va individual yondashuvni kuchaytirishni talab etadi. Bu jarayon ta'lim tizimining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Inkluziv ta'lim inson huquqlari va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan holda zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda. U barcha shaxslar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish, ijtimoiy chetlanishni kamaytirish va adolatli jamiyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Inkluziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun davlat siyosati, ta'lim muassasalari va pedagoglarning hamkorlikdagi sa'y-harakatlari

zarur. Ushbu yondashuv kelajakda barqaror va adolatli ta'lim tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, inkluziv ta'limni rivojlantirish ta'lim sohasida tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Davlat darajasida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ta'lim muassasalarida qulay va moslashuvchan infratuzilmani yaratish hamda pedagoglarning inkluziv kompetensiyalarini oshirish ushbu jarayonning muhim shartlaridan hisoblanadi.

Bundan tashqari, jamiyatda inkluziv madaniyatni shakllantirish, ota-onalar va mahalla hamjamiyatini ta'lim jarayoniga jalb etish, shuningdek, ilg'or xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillarning uyg'unligi natijasida inkluziv ta'lim nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki inson huquqlariga hurmat va ijtimoiy adolatga asoslangan barqaror jamiyatni barpo etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNESCO. (2020). *Inclusion and education: All means all*. Paris: UNESCO Publishing, pp. 1–368.
2. Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. London: Routledge, pp. 1–216.
3. Florian, L. (2014). Reimagining special education: Why new approaches are needed. *International Journal of Inclusive Education*, 18(4), 386–399.
4. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. New York: United Nations, pp. 1–14.
5. Graham, L. J., Slee, R., & Truscott, D. (2019). *Inclusion and exclusion in education: Policy, politics and pedagogy*. London: Routledge, pp. 1–256.
6. Rose, D. H., Meyer, A., & Gordon, D. (2014). *Universal design for learning: Theory and practice*. Wakefield, MA: CAST, pp. 1–284.
7. Kymlicka, W. (2002). *Contemporary political philosophy: An introduction*. Oxford: Oxford University Press, pp. 1–476.
8. Sen, A. (2009). *The idea of justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 1–467.